

korú gödör és árok volt. A nyomvonal területén keresztülhúzódott a gyárterület egyéb feltárási helyszínein is megfigyelt, széles, nagy, többosztatú árok.

RL-15 (KÖH 71273): A lelőhely telekhatáron belüli kiterjedése a felszíni leletek szóródása alapján 80×300 m. A vasúti nyomvonalra eső területén a feltárási munkálatok a gépi humuszosással szeptember 14-én kezdődtek meg és december elején fejeződtek be. Összesen 11 318 m²-t kutattunk, 269 stratigráfiai egységet különítettünk el, mely 169 objektumhoz tartozott. Nagyobb hányaduk – épületek, gödrök, kemence és árkok – egy szarmata kori településhez tartozott, míg kisebb részük egy Árpád-kori falu részét képezte. Utóbbinak csak K-i széle esett a nyomvonalba, melyet a települést övező, széles, nagyméretű árok határolt le. Mind a szarmata, mind az Árpád-kori telepen több megtelepedési fázist lehetett elkülöníteni a szuperpozíciók alapján. A lelőhelyen előkerült érem, római üvegedény és gazdag, jellegzetes kerámiaanyag a 3–4. századra keltezi a szarmata települést.

A szelvényben egy hosszúkás, rézsús oldalú, oszlophelyekből álló, ismeretlen korú paliszádsor vagy kerítés gödreit is feltártuk. Az oszlopsor folytatása a mintegy 100–150 m távolságra fekvő RL-6 lelőhelyen is követhető volt, ám annak kezdő-, ill. végpontja egyelőre nem ismert.

A leletek a KÖSZ szegedi regionális irodájában történő elsődleges feldolgozásukat követően a kecskeméti Katona József Múzeumba kerülnek végleges elhelyezésre.

Munkatársak: Alács Attila, Bognár Margit, Kulcsár Kornél technikusok.

SÓSKUTI KORNÉL

260. Kemence határa

(Nógrád megye) B, Á

2009 folyamán terepbejárást végeztem a település több lelőhelyén.

Godóvár (MRT 13/2 k. 11/8 lh., KÖH 10463): A helyenként bokros bronzkori földvár területén bolygatás nem látszott. A sáncok elég jól megfigyelhetők voltak.

Magosfa (MRT 13/2 k. 11/11 lh., KÖH 10466): A bronzkori lelőhely szálerdő, bükkös; bolygatást nem találtunk, a terület áttekinthető volt. A D-i oldalon jól látszódott a kősánc, amely majdnem a HP-ig követhető. A turistaút az egyetlen sánckaputól kissé É-ra halad át a sáncon. Az É-i oldalon belső sánckmagasság nem látszik, ill. helyenként földsánc mutatkozik. A földvár Ny-i részén több sziklakibúvás látható, némelyik több méter magas. A felszínen több bronzkori cserepet, köztük peremet is találtunk.

Pléska (MRT 13/2 k. 11/21 lh., KÖH 10476): A három oldalról függőleges sziklafalakkal határolt, erősen kiugró hegynyúlvány a bronzkorban erődített lehetett: a hegy folytatása felől egyrészt meredek sziklafal, másrészt – magán a dombtetőn – kősánc határolja.

Tamásvár (MRT 13/2 k. 11/10 lh., KÖH 10465): Az Árpád-kori lelőhely kissé bokrosabb, mint korábban, de még áttekinthető. A hegynyúlvány Ny-i oldalán

lankásabb a terep, de itt is több sziklakibúvás látszik. A D-i oldalon a nyereg szerintem egykor védelmi árok lehetett. Bolygatás nem látszott.

MIKLÓS ZSUZSA

261. Kercaszomor, Szél-berek (Molnár-mező) (KÖH 70447)

(Vas megye) Á, Kö

2009. áprilisban az Őrség területén kialakítandó gázvezeték tervezéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárást. A lelőhely a műúttól Ny-ra 60 m, a Kerca-pataktól É-ra, valamint az SP6 jelű törésponttól D-re helyezkedik el. A terület mezőgazdaságilag művelt, jól bejárható volt. Nagyjából 50 m átmérőjű, D-ről a Kerca-patak határolja, É felé pedig enyhén magasodik a terület. Nagyon kevés és jellegtelen Árpád-kori és középkori oldaltöredéket lehetett összegyűjteni.

Munkatársak: Kőszegi Ádám, Isztin Gyula, Kolonits László régésztechnikusok, Kutasi Nikoletta könyvtáros-adattáros.

NAGY MARCELLA

262. Kercaszomor, Vágottas (KÖH 71997)

(Vas megye) B?, Kö

2009. április 2-án az Őrség területén kialakítandó gázvezeték tervezéséhez kapcsolódóan végeztünk terepbejárást.

A Bajánsenye G-1 gázfogadó állomástól D-re, egy határozottan kiemelkedő dombháton található a lelőhely. Fekvése K–Ny, kiterjedése 300×200 m. Már a dombhát aljából is került elő leletanyag. Jól megfigyelhető, hogy egy-egy helyen koncentráltan találunk kerámiatöredékeket, ami feltehetően objektumra utal. A felszínen foltokban jól megfigyelhetők voltak az égés- és faszénnyomok, ami egykori házhelyre vagy kemencére enged következtetni. A leletanyag igen kopott, jellegtelen őskori, talán bronzkor.

A lelőhely K-i szélén néhány középkori töredék került elő.

A leletanyag a Savaria Múzeumba került.

Munkatársak: Kőszegi Ádám, Isztin Gyula, Kolonits László régésztechnikusok.

FARKAS CSILLA

263. Keszthely-Fenekpuszta, Római erőd (KÖH 10530)

(Zala megye) Ró, Ge, Ka

2009 augusztusában az NKA Műemléki- és Régészeti Szakmai Kollégiumánál elnyert támogatással lehetőség nyílt a fenekpusztai erőd K-i felében több ponton kisebb hitelesítő ásatást végezni. A magyar–német közreműködéssel folyt ásatás olyan múlt századi feltárások épületeit kívánta kontrollálni, melyek alaprajzairól

és fázisairól a korabeli ásatástechnika módszertana miatt ismereteink nagyon hiányosak.

A három helyszínt a 2006-ban kezdődött nemzetközi kutatási program (Kontinuität und Migration in und um Keszthely-Fenekpuszta von der Spätantike bis zum 9. Jahrhundert) keretében történt geofizikai felmérések eredményei alapján jelöltük ki.

1. *helyszín:* 1906-ban az erőd akkor még nem ismert É-i kapujánál az erődítményen átvezető út Ny-i oldalán tárta fel Csák Árpád a Ny-i apszisú 4. sz. épületet. Lehetőségei szerint azonban csak a kőfalak felkutatására összpontosíthatott, ezeket követve, valamint keskeny kutatóárkok kijelölésével rekonstruálta a közel 50 m hosszú, K-Ny hossz tengelyű épület alaprajzát, amit Kuzsinszky Bálint tett közzé számos további épülettel egyetemben 1920-ban. Annak rendeltetését illetően a múlt század közepső harmadában számos elképzelés született. Mivel a szakirodalomban sokáig I. számú ókeresztény bazilikaként szereplő épület század eleji ásatásából nem maradt fent adat periodizációjáról és stratigráfia hiányában leletanyagát sem lehetett rétegekhez kötni. Negyven éve Sági Károly négy kutatóárból és egy szelvényből álló hitelesítő ásatást végzett. Ennek során tisztázta, hogy az erőd É-i harmadának jelenleg ismert legnagyobb épülete valójában nem három, hanem öthajós volt, melyet több helyen késő római személgödörök vágtak.

A 2007–2008. évi georadar felmérések az épület K-i oldalával párhuzamosan portikusz oszloptalpak helyét mutatták egy sorban. A 160 m² alapterületű, K-Ny irányú szelvényt éppen ezért az épület feltételezett bejárat részénél jelöltük ki, hogy átvágjuk az épület K-i zárófalt, két belső- és két külső oszlopalapozást, valamint lehetőség szerint az erődöt átszelő utat, melynek az erőd más részein a korábbi ásatások több periódusát is elkülönítették már.

A frissen learatott területen általánosan jellemző volt, hogy a régészeti objektumok nagyon sekélyen, a mai felszíntől 20–30 cm-re, közvetlenül a humusz alatt jelentkeztek. A zárófaltól Ny-ra, az épület belsejében nem mutatkozott padlóréteg, az oszlopok, a zárófal és a portikusz alapozása is csupán 30–40 cm-re mélyültek le. Utóbbiak közül várakozásunknak megfelelően két oszlop alapozása esett a szelvénybe, mindkettő szabályosan rakott téglákból épült fel, melyek két sorban maradtak meg, a felső rétegben a téglák kifelé eső oldalai srégen meg voltak munkálva.

Az épülettől K-re a portikusz sor előtt az É-i kapu és a központi tetrapylon közti utat kerestük, a korábbi kutatások az É-i és D-i kapunál ugyanis három járósíntet különböztettek meg, ezek keletkezése azonban vitatott. Ám itt csupán egy 20–30 cm vastag alapozási réteget és azzal párhuzamosan egy több mint 1 m széles árkot sikerült megfognunk, melyben nagy mennyiségben kerültek elő megmunkálatlan kövek- és kavicsok, habarcs, valamint különböző, a 4. sz. első felére datálható fémleletek (érme, karkötő, tű stb.).

2. *helyszín:* A második szelvényt a szintén Csák Árpád ásatásából ismert 'A' épület helyén, az előzőhöz hasonlóan 160 m²-en jelöltük ki. Az épület rendeltetéséről, alaprajzáról és periódusairól számos elképzelést találni a szakirodalomban. Abban Thomas Edit óta egyetért a kutatás, hogy villaépületről van szó, kérdéses azonban, hogy mint *villa rustica* már az erőd építése előtt is állt-e, és ha igen, melyik fázisa keltezhető erre az időszakra. A pannoniai viszonylatban is nagyméretű, bizonyosan többször átalakított és hosszú ideig használt épület számos tekintetben hasonlóságot mutat a ságvári és az alsóheténypusztai erőd egyes épületeivel. Az épület É-i részén a geofizikai felmérések és a Csák-féle 1906-os alaprajz egyáltalán nem egyeztek, ami alapján nyilvánvaló, hogy a Csák Árpád által megfigyelt egyetlen réteggel szemben több fázis épült egymásra. Kétségtelenné teszi ezt az is, hogy már a múlt századi ásatások leletanyagában egyaránt találni római és népvándorlás kori kerámiát, csont- és fémleleteket, s Müller Róbert az épület D-i részén 2002-ben végzett ásatása során is számos átépítési nyomot tudott dokumentálni.

A legfelső rétegben több modern beásás nyomát regisztráltuk. A K-Ny irányú árkok a szelvény É-i és D-i részén Csák Árpád kutatóárkai, amelyek pontosan az általa rekonstruált villa kőfalai helyén kerültek elő, betöltésük kavicsos, habarcsos-kevert réteg volt. Ezek a falak azonban nagyrészt már ki voltak bányászva, mint ahogy hasonló tapasztalt 1969-ben Sági Károly és a kerékpárút kapcsán Müller Róbert is. A villaalaprajzhoz köthető falon D-ről egy bejáratot dokumentáltunk, folytatása K felé a későbbi bolygatások miatt nem volt követhető. Szintén a Csák-féle villaalaprajzhoz köthető több É-D-i irányú falvonulat, melyek mind helyzetükben, mind struktúrájukban nagyrészt összeegyeztethetők a megtalált kutatóárkokkal. A szelvény Ny-i felében két kutatóárok között nagyon jó minőségben, több rétegben terazzopadló maradt meg; hasonló több helyen is előkerült, néhol későbbi beásásokkal, ami a római kor utáni használat bizonyítéka. Erre utal két pecsételt langobard kerámia is, melyekhez hasonlóakról Sági Károly is említést tesz az erőd különböző pontjain.

Csák Árpád kutatóárkaitól É-ra és D-re nagy felületű égésrétegek jelentkeztek. Az ÉK-i részen több cölöplyukat is dokumentáltunk, melyek egyikéből hullámvonallal díszített 9. századi kerámiatöredék került elő.

A Csák-féle kutatóárok kibontása után a szelvény ÉNy-i felében tisztán és látványosan jelentkezett a georadar méréseknél észlelt apszis fala, melyhez D-en egy járósínt, É-on pedig egy masszív, agyagos, nagyon kemény fekete réteg csatlakozott, melyből I. Maximinus 290–305 körüli thesszalonikai follisa került elő.

3. *helyszín:* A harmadik szelvényt azon a helyen jelöltük ki, ahol a 20. sz. eleji szőlőrigolozási munkálatok során felszínre kerültek falmaradványok alapján a 'C' épületet felmérték. Ásatás hiányában az akkor készült alaprajzot a befelé forduló apszisok alapján már Kuzsinszky Bálint is joggal ítélte zavarosnak. A búzával

bevetett területről 2002-ben készült légi fotó szerint az épület helyén valójában egy apszisos záródású, valamint négyszögletes helységekben álló nagyobb épülettel számolhatunk, mely mellett egy további épület állt. Mindezt az ásatást megelőző évben a területen elvégzett georadar mérések eredményei is egyértelműen alátámasztják.

A szelvény K-i részén egy homokos, lencse formájú lerakódás mutatkozott, mely a Balaton hajdani magasabb vízállására utalhat. Alatta késő La Tène-kora római kori objektumok jelentkeztek, tehát a lerakódás mindenképp a Kr. u. 1. sz. utáni időszakra keltezhető. A régészeti jelenségek közül itt legfontosabb egy munkagödörrel együtt előkerült, téglákból épített kemence.

A szelvény K-i végében az újabban közzétett légi felvételekből és korábbi ásatásokból részben egyaránt ismert K-i erőd fal nyomait kutattuk. Habár a mai felszíntől számított 1 m-es mélységben találtunk terméskövekből egy koncentrációt, építési árok nyoma azonban nem került elő. A megtalált néhány, víz által erősen lecsiszolt kerámiatöredék kétségtelenül arra utal, hogy itt is számolni kell a Balaton egykoron a mainál jóval magasabb vízszintjével (107,45 m tszf.), ill. időszakos vízjárással. Ez magyarázatot szolgáltathat arra, hogy a K-i erőd falból miért csupán ilyen minimális nyomok maradtak meg.

A kijelölt szelvény ÉNy-i sarkában a geofizikai felmérések alapján már előzetesen is fürdőépületet feltételeztünk, s mivel az épületet korábban a talajművelés során láthatóvá vált falrészletek alapján szerkesztették ki, várható volt, hogy azok már viszonylag magasan jelentkezni fognak. A területen nyitott szelvény mindkét elképzelést beigazolta. A legalább egyszer biztosan megújított frigidariumnak ÉK-i sarka esett kijelölt szelvényünkbe. A medence környékén egy Keller 4b típusú, a 4. sz. közepére datálható hagymafejes fibulát is találtunk. A medencét K-i és D-i irányból kváderkövekből épített fal határolta, D felé megtaláltuk a lefolyót is a K-Ny-i irányú csatorna felé, amivel párhuzamosan egy másik csatorna is előkerült. A frigidariumtól K-re eső csatornarész alatt egy korábbi falvonulat is felismerhető volt, mely minden bizonnyal a csatorna egy korábbi építési fázisához tartozik.

Munkatársak: Heinrich-Tamaska Orsolya, Prien Roland.

STRAUB PÉTER

264. Keszthely, Fő tér

(KÖH 10547)

(Zala megye) U, Kö, Ú

A Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága 2009. április 2. és június 8. között a 714/2 és 995/2 hrsz. területeken próbafeltárást végzett. A régészeti munkálatokat a területen tervezett térrekonstrukció és mélygarázs építése tette szükségessé. A kutatóárkok kijelölésénél sajnos nem a régészeti szempontok, hanem a meglévő tereptárgyak és az élő közművek játszották az elsődleges szerepet,

így a valóban kutatható terület erősen beszűkült. Az előzetesen tervezett tíz kutatóárból kettőt a meghíúsuló mélygarázsterv miatt végül nem nyitottunk meg, öt pedig a közművek miatt az eredetileg tervezettnél kisebb lett. Végeredményben 251 m² felületet kutattunk; összesen 24 objektumot és 120 statigrafiai egységet azonosítottunk be és tártunk fel.

A régészeti szakirodalomból jól ismert lelőhely a Keszthelyi-hát K-i felén, 122 m tszf. magasságon helyezkedik el, egy valószínűsíthetően a neolitikum óta használt út mentén. A vizsgált területen az elmúlt fél évszázadban több ásatás is zajlott. Sági Károly 1954-ben a középső neolitikus dunántúli vonaldíszes kerámia kultúrájának leleteit és egy őskori kemencét talált. A tér Ny-i oldalán (Kossuth köz 55/a) később Müller Róbert próbafeltárása a Balaton-Lasinja-kultúrához és a Hallstatt-kultúrához tartozó objektumokat hozott napvilágra.

Írott források alapján a Fő tér területére lokalizálható az Árpád-kori kőből épült Szent Lőrinc kápolna. A kutatás mai állása szerint ennek rotundáját találhatta meg Sági 1954–55-ös ásatása során. A 14. sz. második felében épült a téren ma is látható ferences kolostor és templom, melyet 1566/67-ben végvárrá alakítottak át. A végvár legelső alap és látványrajza 1571-ből G. Turco olasz hadmérnök felméréséből ismert. A várkutatás szempontjából szintén értékes forrásunk O. Leukhard 1651-es alap- és látványrajza. A ferencesek 1723-ban vették újra birtokba a templomot és monostort.

A próbafeltáráás egyik legfontosabb feladata az 1571-es G. Turco és az 1651-es O. Leukhard felmérésein is jól látható várárok lehatárolása volt, ill. a Turco felmérésén ábrázolt kőfal és palánk kérdésének tisztázása. Müller Róbert 2001-ben folytatott ásatása során sikerült megfogni a vár D-i árkának belső szélét, amely mintegy 31 m-re kezdődött a templom D-i falának vonalától. A próbafeltáráás kutatóárkai közül több is érintette a Ny-i várárok egyes szakaszait, ennek ellenére csak külső szélét sikerült megfognunk, a belsőt nem. A 6. kutatóárkokban sikerült azonosítani azt a pontot, ahol az É-D-i futású árok K-re fordul és a mai gimnázium épülete alá fut, ugyanitt sikerült a homokkőbe vájt árok alját is rögzítenünk 119,46 m tszf. szinten. Az árok feltöltésében nagy mennyiségű újkori kerámiatöredék, továbbá kályhacsempe-töredékek, állatcsontok és kis mennyiségben fémtárgyak kerültek felszínre. Az árok betöltése nagyrészt homogén, ami arra utal, hogy betemetése viszonylag rövid időintervallum alatt ment végbe. Előzetes várakozásainkkal ellentétben a várárok sokkal közelebb helyezkedett el az egykori várhoz, mint azt korábban feltételeztük, külső szélének távolsága a monostor falától mintegy 12 m. A várárok mélysége a mai járósinttől 2,80–2,90 m, a foltszinttől 2,6 m.

A területen feltárt legkorábbi objektum egy késő neolitikus hulladékgödör, amelyet a belőle előkerült nagyszámú kerámiatöredék jól keltez a lengyeli kultúra időszakára. Külön említést érdemel, hogy a gödör be-